

נכנסים לשורת הדין

"שותפות עם כלל ישראל
היא נדבך מרכזי בפסיקה".
משמאל: הרב יוסף כרמל
והרב משה ארנר, ראשי
כולל ארץ חמדה

הישגיו של המגזר הסרוג בצה"ל, בפוליטיקה ובתקשורת מדוברים הרבה יותר מהמהפכה השקטה והלא פחות חשובה שהתחוללה בעשורים האחרונים בתחום לימודי הדיינות: מנוכחות דלה בבתי הדין הצמיח המגזר הדתי כוללים וישיבות במסלולים ייעודיים, שהוציאו עשרות דיינים מכהנים ועוד רבים ששוקדים על לימודם לקראת הבחינות לתפקיד

דביר עמר // צילום: מרים צחי

כבר קרוב לעשרים שנה יושב הרב יגאל לרר על כס הדיינות. כיום הוא מכהן כאב בית הדין הרבני בפתח תקווה וכר"מ בישיבת מרכז הרב. אבל כבחור, התפקיד הזה היה רחוק מאוד מהיעדים שסימן לעצמו בעודו חובש את ספסלי ישיבת מרכז הרב. שיחה אחת נוקבת במיוחד שניהל איתו ראש הישיבה דאז, הרב אברהם שפירא זצ"ל, גרמה לו לפנות לאפיק חדש בעולם התורני, כזה שבתקופתו לא זכה לעדנה בקרב בחורי הישיבות הציוניות. "הרב הפציר בי כמה פעמים שאגש למבחני הדיינות", משחזר הרב לרר, "משלא נעניתי, קרא לי לביתו. כשהגעתי, הוא החל להסביר לי בספר פנים יפות על חשיבות הדיינות בכלל, ועל חשיבות המבחנים שמקנים לאדם את האחריות בלימוד. הוא שאל מדוע אני מתעכב. השבתי בתמימות שזכיתי לשבת באוהלה של תורה בישיבה שנים רבות, אני מרגיש בחממה של תורה ואין לי צורך לצאת מהישיבה. כל מקום אחר לא ישווה למעלת הישיבה".

לשמע הדברים הללו, באופן מפתיע, הרצינו פניו של הרב. הוא קם ממקומו, ניגש לארון הספרים והוציא ממנו מסכת סנהדרין. כשהתיישב שוב מול התלמיד הנבוך, החל להקריא מתוך הגמרא את דברי חז"ל על

"ההרכב בפרשת העגונה מצפת - בוגרי כולל פסגות". הרב יוסף וייצן

לשלב את הלימוד עם הקמת יישובים. הדיין הרב אליעזר איגרא

דחפו למינוי דיינים מהציונות הדתית. הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו זצ"ל

כולל ארץ חמדה, כיום אחד הכוללים הגדולים והמבוססים ללימודי דיינות. הכולל הוקם בתשמ"ח על ידי הרב שאול ישראלי זצ"ל, במטרה לאפשר גם לאנשים מבוגרים להפיק תועלת מלימודי דיינות מסודרים, ולא רק לבחורים צעירים במסגרת הישיבה.

"הרב ישראלי אף כתב בעת ייסוד הכולל תוכנית מסודרת הכוללת שיעורים בעניינים כלליים כמו רטוריקה ומשפט עברי", מספר הרב משה ארנרין, ראש הכולל. "מטרתו הייתה לחנך ולגדל תלמידי חכמים שמחוברים לארץ, והכול בחמדה, בתורה שדרכיה דרכי נעם. אבל היה לו תנאי קבלה: תלמידי חכמים ששירתו בצבא".

מה מיוחד בפסיקת ההלכה אצל דיין ששירת בצבא?

הרב ארנרין משיב בסיפור: "הרב יצחק אלחנן ספקטור סיפר ששלחו לו פעם עניין של עגונה וביקשו שיחווה דעתו. אמר להם הרב: אני מבקש שתשלחו את העגונה שתגור באזור שלי חודש ואז אוכל לחוות דעה. שאלו אותו התלמידים: אבל כבוד הרב, הבאנו לך את כל הפרטים של המקרה וגם את המקורות. ענה להם הרב: אני רוצה לחוש את הצער של העגונה. הצער והשותפות עם כלל ישראל זהו נדבך מרכזי בפסיקת ההלכה", מסביר הרב ארנרין, "הרב ישראלי ראה בשירות הצבאי ובגידול תלמידי חכמים דברים שהולכים יחדיו. הוא סבר שהשירות הצבאי אינו עניין של בדיעבד".

חמישה מוסדות אלו החלו את המהפכה והכשירו את הדור הנוכחי של דיינים בני הציונות הדתית. כ-30 הדיינים הציוניים המכהנים כיום הם כולם בוגרי המוסדות הללו. 20 מהדיינים הציוניים שנתמנו במהלך השנים הם בוגרי מרכז הרב, 13 בוגרי ישיבת כרם ביבנה. בקרב הכוללים בולט במיוחד כולל פסגות, שהוציא מתוכו תשעה דיינים. "ההרכב בפרשת העגונה מצפת, שקיבלה היתר על ידי זיכוי גט, פסק שגרר הדים רבים, מורכב כולו מבוגרי הכולל: הרב אוריאל לביא, הרב חיים בזק והרב יוסף יגודה", מציין ראש הכולל, הרב וייצן. מקרב בוגרי כולל ארץ חמדה נתמנו מספר לא מבוטל של כחמישה דיינים.

למרות שהזכות להתמנות לדיין שמורה לבודדים, התופעה של בחירה במסלול לימודי דיינות המשכה להתרחב, ונמשכת גם כיום. כולל הדיינות יד ברודמן בראשות הרב משה דימנטמן ברחובות, כולל אוהל שלמה בבאר שבע ומכון משפטי ארץ בעפרה הצטרפו למהלך לפני שני עשורים. מאז חל גידול משמעותי במספר האברכים הלומדים לדיינות, ומסגרות חדשות רבות הוקמו בישיבות ובכוללים בכל

בפסגות אפשר למנות את הרב יוסף וייצן, כיום ראש הכולל ורב היישוב, הרב בנימו ברונר והרב דוד סתיו. במשך יותר משבע שנים עמד בראש הכולל הרב משה מרדכי פרבשטיין, כיום ראש ישיבת 'חברון', ולאחריו כיהן בתפקיד הרב אברהם יצחק כלאב.

כאמור, גם לאחר שהחלו יותר אברכים לפנות ללימודי דיינות, המחשבה להתמנות לדיין בפועל כמעט לא הייתה קיימת. מי שפעלו לעליית מדורגה גם בתחום הזה הם הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו זצ"ל, עת נכנסו לכהונתם ברבנות הראשית לישראל. במהלך הקדנציה של השניים נתמנו קרוב לעשרה דיינים מהציונות הדתית. הרב שפירא אף פעל באופן אישי לבחירת תלמידיו הרב דב ליאור, הרב עמנואל זרביב והרב אברהם יצחק כלאב. "סיימתי את המבחנים לדיינות כבר בשנת תשכ"ו, אבל עד שנת תשנ"א לא נבחרתי", מספר הרב דב ליאור,

רב בעל כושר לדיינות: אני מנסה להיבחר כבר יותר מעשר שנים. יש לי מכתב מראש הישיבה שלי לוועדת המינויים ויש מי שעוזר לי. הבעיה המרכזית כיום היא שכל הזמן תאריך הבחירות הולך ונדחה. אתה מפעיל לחצים בכל פעם שאומרים שהולכת להתכנס הוועדה, אבל זה כמו קריאות "זאב זאב"

מבכירי רבני הציונות הדתית, "השמאל לא רצה למנות אותי בגלל העמדות שלי לגבי שלמות הארץ. מי שדחה לבחירתו היה הרב שפירא". באותה תקופה, כל מינוי של דיין מהציונות הדתית נחשב למאורע מיוחד. בביתאון הרבני 'ברקא' מתוארת סעודת הכבוד שנערכה לרב יהודה גליק, בוגר ישיבת ההסדר כרם ביבנה, אברך במכון להכשרת דיינים בפסגות, תחת הכותרת החגיגית "בוגר ישיבת ההסדר הראשון שנתמנה לדיין". בסעודה השתתפו הראשון לציון הרב מרדכי אליהו, ראש ישיבת כרם ביבנה הרב חיים יעקב גולדוויטש ואישי ציבור נוספים.

תנאי קבלה לדיינות: שירות צבאי

אחת מאבני הדרך בכניסתה של הציונות הדתית אל עולם לימודי דיינות הייתה הקמת

"המשכנו את מכון הארי פישל להכשרת תלמידי חכמים שהקים הרב אברהם יצחק הכהן קוק, והוספנו תוכנית לימודי דיינות המשלבת הרכב תלמידים כלל-ישראלי", מספר הרב דוד טבצ'ניק, מנכ"ל מכון אריאל, שמכונה כיום גם "הרווארד של עולם הדיינות". "אצלנו לומדים דתיים לאומיים יחד עם חרדים ספרדים וליטאים. הרבנים והנהלה הם מהציונות הדתית. עד היום יצאו ממכון אריאל 32 דיינים. 23 מהדיינים הנוכחיים הם בוגרי המכון, קרוב לרבע. אבל, הוא מסייג, "רק שבעה מהם בוגרי הציונות הדתית".

האם דיין מהציבור החרדי שלמד אצלכם שונה מדיינים חרדים אחרים?

"בוודאי", עונה הרב בהחלטיות, "גם מי שמגדיר עצמו כחרדי, הוא לא אותו חרדי שגדל ב'חברון'. המוסד שלנו מעניק נופך של כלל ישראליות ופתיחות, דבר שמתבטא גם בפסקי

השראת שכינה בבית הדין על סמך הפסוק "אלוקים ניצב בעדת א-ל". כשסיים, פנה אל לרר הצעיר ואמר: "אם לשכינה מתאים להיות בבית דין...". המילים הספורות הללו הספיקו. "דבריו נכנסו עמוק לליבי ומיד ניגשתי להכנות לקראת מבחני הדיינות", מסכם הרב לרר את סיפורו.

"הרווארד של עולם הדיינות"

לפני 50 שנה, הנתון הבא היה נשמע תלוש לחלוטין מן המציאות: קרוב ל-30 מהיושבים היום על כס הדיינות בבתי דין ברחבי הארץ הם בוגרי מוסדות לימודי דיינות המזוהים עם הציונות הדתית. מדובר בכמעט שליש מכלל הדיינים בארץ (96). לאחרונה הצטרפה קבוצה מתוך הזרם הזה גם לבית הדין הרבני הגדול, וקבעה הישג מגורי נוסף בתחום: בסבב המינויים האחרון בשנה שעברה נבחרו הרב אליעזר איגרא, הרב ציון לוז והרב שלמה שפירא לכהן בתפקיד. גם הם מהזרם שליש מהרכב בית הדין הגדול, וכולם בוגרי מסלולי לימוד דיינות דתיים-לאומיים.

כאמור, כמה עשרות שנים אחורה השאיפה להתמנות לדיין ואפילו רק ללמוד למבחני הדיינות נעדרה כמעט לחלוטין מנוף הישיבות הציוניות. "לפני 50 שנה כמעט לא היו דיינים מהציונות הדתית", מתאר הרב איתן איזמן את המציאות אז. לדבריו, היו לכך שתי סיבות: הראשונה, פשוט מכיוון שלא היו די תלמידים בישיבות הלאומיות. השנייה נגעה להדרכתו של מי שהיה הרב והמתחנך המוביל אז: "עיקר מעיינותיו של הרב צבי יהודה קוק היה לחנך את הדור החדש בארץ ישראל. לשם כך הוא הפנה את תלמידיו לשמש כרבני קהילות, כר"מים וכראשי ישיבות. הוא ראה בכך צורך מיידי. הוא סבר שעם כל הצורך בדיינים מהציונות הדתית, בבתי הדין יש כרגע דיינים, אבל מחנכים, רבני יישובים וקהילות חסרים בכל הארץ".

המציאות, כתוצאה מכך, הייתה שבתי הדין היו נחלתו הכמעט בלעדית של המגזר החרדי. למעט דיינים בודדים שנמנו על גדולי הדורות הראשונים של מרכז הרב, דוגמת הרב שאול ישראלי, הרב אברהם שפירא, הרב יוסף קפאח ואחרים, כל הדיינים בשנות ה-50 וה-60 היו חרדים. אולם בסוף שנות השבעים החלה מגמת שינוי. קבוצת אברכים בישיבת כרם ביבנה פנתה לרבני הישיבה בבקשה להקים כולל דיינות. כך נולד כולל הדיינות הדתי-לאומי הראשון בשנת תשל"ט. אחד מבוגרי הכולל הוא הרב אליעזר איגרא, כיום דיין בבית הדין הגדול. באותה שנה הוקם מסלול לדיינות נוסף: הרב שאר ישוב כהן ייסד בירושלים את מכון אריאל להכשרת רבנים ודיינים.

סמוך לחלק מהכוללים הוקמו בתי דין לממונות. תלמידים בכולל 'ארץ חמדה'

רחבי הארץ: בירושלים ובשעלבים, בקריית ארבע, בבית חגי, בעינב, בקדומים ובבית אל. מחלוצה ושדרות שבדרום ועד בית שאן שבצפון. גם בשיבות ציוניות דתיות שמתאפיינות בדרך החסידות, כמו רמת גן ורמת השרון, קמו לאחרונה כוללי דיינות.

ללמוד בלי לצפות למינוי

ריבוי הלומדים לעומת מיעוט התקנים הפנויים, מלמד על כך שרבים מתלמידי הדיינות לא מתכוונים כלל לרכישת מקצוע תורני גרידא. חלק גדול מהם מבקש להתמחות בתחומי לימוד אלו כחלק ממקצועות התורה. לא מעט תלמידי חכמים בעלי כושר לדיינות לא רואים את עצמם כדיינים בבתי הדין, ובוחרים דווקא להתמקד בעולם החינוך. "למדתי מראש שלא על מנת להיות דיין, אלא בתור מסגרת שמדרבנת להקיף את חלקי אבן העזר וחושן משפט. בלי מסגרת תובענית קשה להקיף ולקבל אותם, וזו הייתה הדרך", מספר הרב יאיר וסרטייל, ר"מ בשיבת בית אל, שסיים את מבחני הדיינות כבר לפני חמש שנים, אך בינתיים בוחר שלא להתמודד לתפקיד. "ישנה חשיבות גדולה וקדושה בעבודת הדיינים, בהבאת שלום לעולם ובפרט שלום בית. עם זאת, כיום אני רואה כאתגר יותר חשוב לחנך וללמד. הרבה יותר משמעותי בעיניי כרגע להצליח לחנך ולהשפיע על אדם בהמשך חייו מלפסוק בענייני מזונות. גם באופן אישי, העיסוק בלחנך וללמד הרבה יותר מחיה אותי".

עם זאת, מציין הרב וסרטייל, הלימוד אינו מנותק מעיסוקו הנוכחי: "לימודי הדיינות מסייעים לי היום כשאני מלמד מסכתות מסדר נשים ונזיקין. למדנו בזמן האחרון בישיבה מסכת שבועות והבסיס המאוד רציני שקיבלתי בכולל עוזר לי בלימוד. בגלל החשיבות שאני רואה גם בעיסוק בדיינות ובפרט בהנחלת משפטי התורה וביסוסם בעם ישראל, אני גם יושב מדי פעם בהרכב בית הדין לממונות ארץ חמדה-גזית".

האם יש לך מחשבות לנסות להיבחר בעתיד לדיין?

"זו אפשרות שפתוחה בפניי ואולי ארצה בה בשלב מאוחר יותר בחיי, אך כרגע לא. עיקר החיות שלי היא בשיבה".

תרומה נוספת של התגברות לימודי הדיינות היא העלאת המודעות הציבורית לבתי הדין לממונות ולמשפטי התורה. בסמיכות לשיבות

וכוללים לדיינות מוקמים בתי דין לממונות לתושבי האזור. הרב אמוץ כהן, ראש כולל הדיינות ביישוב בית חגי, שהועתק אליו מכפר דרום לאחר העקירה מגוש קטיף, מספר על התהליך שהתרחש אצלם: "הקמנו את הכולל בשנת תשס"ו, ותוך מספר שנים הוקם בית דין לממונות על ידי בוגרי הכולל. זהו בית הדין לממונות היחיד הפועל בדרום הר חברון. חלק מבוגרי הכולל משמשים כדיינים בבית הדין לממונות ובתפקידי רבנות במקומות נוספים". למרות הקושי להיבחר, לא מעטים מקרב תלמידי הכוללים והישיבות לדיינות מנסים את מזלם שוב ושוב בהגשת מועמדות לתפקיד בבית הדין. אולם באופן אבסורדי, הפוליטיקה הסבוכה סביב המינויים הללו גרמה לכך שכלל שפירות בתי המדרש הציוניים גדלו, חלון

הרב דב ליאור: סיימתי את המבחנים לדיינות כבר בשנת תשכ"ו, אבל עד שנת תשנ"א לא נבחרתי. השמאל לא רצה למנות אותי בגלל העמדות שלי לגבי שלמות הארץ. מי שדחף לבחירתי היה הרב אברהם שפירא

מחברי הוועדה ובכך להגדיל את מספר הדיינים שייבחרו מטעמם".

ח"כ אלי בן דהן מוסיף שגם במפלגת הבית היהודי ישנה התנגדות לכינוס הוועדה. "החרדים טוענים שמכיוון שבסבב הקודם מונה שמונה דיינים ציונים דתיים, וש"ס ויהדות התורה קיבלו רק שבעה דיינים, אזי מגיע להם עכשיו אחד יותר, ולכן אנחנו מתנגדים בצורה תקיפה ביותר. שנית, השר שטייניץ רוצה למנות מועמד שלא שייך לצינות הדתית על חשבון מועמד מהצינות הדתית. כל עוד יש להם את הרצונות האלה, אנחנו נגד כינוס הוועדה".

מכשול נוסף שעמד בדרך לכינוס הוועדה הוא סגירת רשימת המועמדים. מכשול זה נפתר לכאורה על ידי הרב הראשי לישראל, הרב דוד לאו, אשר הורה לצרף לרשימת המועמדים את כל הדיינים הכשריים לשמש כדיינים, אשר הופיעו בפני ועדות המשנה של

הוועדה לבחירת הדיינים החדשים. נקודת מחלוקת נוספת היא ההסדר הוותיק של מפתח בחירת המועמדים. מינויי הדיינים מחולקים על פי שלושת המגורים המרכיבים את החברה הדתית היום: החרדים האשכנזים (יהדות התורה), החרדים הספרדים (ש"ס) והצינות הדתית (הבית היהודי). גורמים בכירים בצינות הדתית דורשים כעת לשנות את חלוקת העוגה לחצי-חצי בין חרדים לדתיים-לאומיים, ולא לשלושה שלישים על פי המגורים לעיל, כפי שנהוג היה עד כה. אולם כל עוד הרבנים הראשיים חפצים בשימור ההסדר הקיים, התמונה בקרב 11 חברי הוועדה לא עשויה להשתנות. אגב, מציין ח"כ בן דהן, בפועל גם השליש המובטח אינו מתממש בסופו של דבר ביחס לפלח הדתיים-לאומיים.

התוצאה הישירה של המשך קיום הסדר זה היא שבסבב הקרוב יתמודדו 30 מועמדים בני הצינות הדתית רק על ארבעה מקומות מתוך 12 התקנים הפנויים.

לפני כחודשיים פרסם הראשון לציון הרב יצחק יוסף מכתב שבו הלין על העובדה שהוועדה איננה מתכנסת. "בבתי הדין קיימת מצוקה חריפה של תקני דיינים, וגם אלה הפנויים אינם מאוישים בשל חילוקי דעות פוליטיים. נשיא בית הדין הגדול קורא ליו"ר הוועדה לכנס את הוועדה לאלתר ולבחור דיינים בהצבעה חופשית של חברי הוועדה".

מכשולים רבים גורמים למספר רב של תלמידי חכמים להסיר את מועמדותם מהמרוץ לדיינות. "במשך הרבה שנים ניסיתי להיבחר ובסופו של דבר ירדתי מזה", מספר הרב עובדיה אחיטוב, שסיים לימודי דיינות בארץ חמדה בשנת תשס"ב, "יש בתהליך מינוי הדיינים הרבה שרלטנות ודברים שלא מתאימים לתורה שאנחנו לומדים. לטובת שלומי החלטתי להשקיע בדברים האמיתיים והנכונים, זה משחק שלא בנוי למבנה הנפשי שלי". הרב אחיטוב לא מתחרט לרגע על השנים הרבות שהשקיע בלימודי הדיינות. "אני שמח על מה שלמדתי, אני משתמש בזה כל הזמן. ישבתי הרבה בבתי דין לממונות, לימדתי דיינים ואני מלמד בישיבת ירושלים לצעירים". לסיום אמר הרב אחיטוב: "בקרב תבוא הגאולה ויצטרפו הרבה דיינים לכל מערכת המשפט הישראלית. אותה מערכת שקיימת היום בבתי המשפט תוחלף באלפי אנשים ובע"ה אני אהיה אחד מאותם הממונים". ■